

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-2-95-110>

УДК 37.011.3-052:342.71:159.923.2

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6087-3896>**Тетяна Окушко,***кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ*

ЦІННІСНА ЄДНІСТЬ ЯК ОСНОВА СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. У статті розкривається актуальне питання ціннісної єдності як основи становлення громадянської ідентичності учнівської молоді. Дослідження виконано в межах наукової площини Лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Мета статті – розкриття сутності ціннісної єдності в становленні громадянської ідентичності учнівської молоді та репрезентація результатів всеукраїнського опитування «Громадянська ідентичність на перетині змін». Відповідно до мети вирішувалися завдання: розкрити питання ціннісної єдності як основи становлення громадянської ідентичності в умовах суспільно-політичних змін; охарактеризувати чинники, які зумовлюють необхідність перегляду підходів до оновлення змісту громадянсько-патріотичного виховання учнівської молоді; репрезентувати результати всеукраїнського опитування щодо формування громадянської ідентичності дітей та учнівської молоді; окреслити коло проблем, які потребуватимуть подальшого вирішення з метою вдосконалення громадянсько-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

Для досягнення мети та завдань дослідження використано теоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація); емпіричні (опитування, ранжування); методи математичної статистики для опрацювання та узагальнення даних.

У статті актуалізовано ключові аспекти ціннісної єдності в становленні громадянської ідентичності учнівської молоді, що потребуватиме якісного оновлення змісту, упровадження інноваційних форм, методів і засобів громадянсько-патріотичного виховання в умовах екзистенційних викликів та фундаментальних суспільних змін, сприятиме становленню громадянської ідентичності дітей та молоді в системі освіти й позаосвітньому процесі.

Окреслено коло проблем, які потребуватимуть подальшого вирішення з метою вдосконалення громадянсько-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали можуть бути використано в закладах загальної середньої, позашкільної та вищої освіти, у роботі управлінь у справах роботи з молоддю державних адміністрацій та об'єднаних територіальних громад, громадських об'єднань, соціальних службах у роботі з дітьми та молоддю.

Ключові слова: громадянська ідентичність, суспільно-політичні зміни, учнівська молодь, ціннісна єдність.

© Тетяна Окушко, 2024

Вступ. Єдність і згуртованість українського суспільства є запорукою Перемоги України у війні з російськими загарбниками, яка триває вже більше ніж два з половиною роки. Повсякчас російські нелюди в цій війні ідентичностей удаються до геноциду українського народу, намагаються підірвати єдність українців як воєнними діями, знищенням цивільного населення та інфраструктури, так і масованою психологічною війною з вигаданими фантазійними наративами. Зазначимо, що стійкість і консолідованість українського суспільства, його готовність протистояти новим викликам, уміння спільно

долати труднощі, зберігаючи довіру до влади і солідаризуючись зі своїми співгромадянами, є ознакою сильної нації.

За даними соціологічних досліджень, український народ виявляє високий рівень резистентності до викликів війни, готовності перемогти та відстояти суверенітет і існування Української держави. Особливою ознакою, що виявилася під час війни, є стійкість і єдність українського суспільства, проактивна громадянська позиція її громадян – дієвий патріотизм і масове волонтерство. У квітні 2022 року 94 % українців стверджували, що пишаються своїм громадянством. Це стало найвищим показником соціологічного моніторингу за часи незалежності України, що засвідчує те, що український народ позбувається багаторічних радянських наративів, меншовартості та стверджує українську ідентичність.

За даними опитування *служби Центру Разумкова*, у червні 2024 року 91 % опитаних громадян України відповіли, що «дуже пишаються» або «скоріше пишаються» своїм українським громадянством [13], відповідно до результатів опитування соціологічної групи «Рейтинг» (серпень, 2023), серед ознак патріотизму найбільш часто згадувалися волонтерство (46 %), використання української мови (45 %), служба на фронті (33 %), перебування в Україні під час війни (33 %), робота, ведення бізнесу в Україні під час війни (31 %), інтерес до історії України (27 %) [12].

Результати опитування Київського міжнародного інституту соціології (16-22 травня 2024 року) засвідчують, що близько половини українців (44,0%) уважають, що українському суспільству властива єдність, водночас 15,0% респондентів зазначають про роз'єднаність, ще третина українців (36,0%) припускають, що в суспільстві наразі «у рівній мірі є елементи єдності та роз'єднаності» [8].

Мета та завдання. Мета статті полягає в розкритті сутності ціннісної єдності в становленні громадянської ідентичності учнівської молоді та репрезентації результатів всеукраїнського опитування «Громадянська ідентичність на перетині змін», проведеного Лабораторією морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України з 02 до 29.02. 2024 року.

Відповідно до мети вирішувалися **завдання**: розкрити питання ціннісної єдності як основи становлення громадянської ідентичності в умовах суспільно-політичних змін; охарактеризувати чинники, які зумовлюють необхідність перегляду підходів до оновлення змісту громадянсько-патріотичного виховання учнівської молоді; репрезентувати результати всеукраїнського опитування щодо формування громадянської ідентичності дітей та учнівської молоді, проведеного Лабораторією морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України; окреслити коло проблем, які потребуватимуть подальшого

вирішення з метою вдосконалення громадянсько-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

Методи дослідження. Для досягнення мети статті використано теоретичні методи (аналіз психолого-педагогічної літератури та вебпростору, синтез і систематизація, порівняння, узагальнення); вивчення державних, міжнародних джерел щодо формування громадянської ідентичності; емпіричні методи (аналіз результатів загальнонаціональних опитувань, анкетування, спостереження, експертна оцінка); статистичні: кількісний та якісний аналіз даних, узагальнення, систематизація.

Результати дослідження. Формування громадянської ідентичності належить до найважливіших функціональних елементів сучасних соціально-політичних систем. Ідентичність (з латини «*identicus*») означає «тотожний», відповідний, подібний чомусь (комусь), самому собі. Відтак громадянську ідентичність розуміємо як складне багаторівневе утворення, що характеризує усвідомлення особистістю своєї приналежності до держави та громадян, як громадянина і члена громадянської спільноти.

За часів незалежності України в суспільстві є наявними ознаки дуальної ідентичності – від рудиментів пострадянської – до прозахідної, проєвропейської ідентичності. Водночас під впливом глобалізаційних процесів сучасні суспільства характеризуються реактивною динамічністю, що впливає на формування громадянської ідентичності особистості. Так, D.Hart & C.Richardson на тлі розгортання глобалізаційних процесів у світі стверджують про значущість громадянської ідентичності в конструкціях громадянства, сув'язі громадянської ідентичності і громадянськості, зокрема й убудованості громадянської ідентичності в контекст громадянства [4; 18].

Політичні зміни, суспільні кризи й екзистенційні виклики в Україні та світі здійснюють вплив на формування ідентичності. Загроза існуванню держави посилює ідентичність, сприяє її усвідомленню серед українського народу, важливості відстоювання та збереження. Це зі свого боку фокусує увагу держави, національної системи освіти і громадянського суспільства на створенні та імплементації дієвих механізмів збереження й утвердження національної та громадянської ідентичності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження засвідчив широку розгалуженість дослідження проблеми та досить широку інтерпретацію понятійного апарату.

Цінними для нашого дослідження є результати наукових розвідок: теоретико-методологічні основи формування української ідентичності як фактору соціально-політичних змін сучасності в умовах російсько-української війни; знищення ідентичності українців (Рубан, 2022; Борисенко, 2022); психології становлення громадянської ідентичності особистості (Петровська, 2023); соціально-психологічні проблеми трансформаційних процесів

в українському суспільстві, рівні становлення громадянської ідентичності; залучення громадянина до організаційного простору держави (Н. Хазратова, 2017); обґрунтування складників процесу становлення громадянської ідентичності; обґрунтування громадянської ідентифікації, пов'язаної зі свідомим вибором і ціннісно-мотиваційною та емоційно-оцінною сферами особистості (Грабовська & Петровська, 2017); національні цінності як базис національно-культурної ідентичності (Ж. Петрочко, 2021); національні інтереси й цінності як провідна основа, підґрунтя національної свідомості та побудови нової конфігурації безпеки держави (А. Редькіна, 2023) та інші.

Зазначимо, що розлога палітра дослідження феномену громадянської ідентичності має міждисциплінарний характер, у філософії, психології, соціології, політології й, зокрема в педагогіці, це поняття не є остаточно узгодженим та має ознаки полісемії й еkleктизму. У суспільстві й науці продовжується полеміка щодо сутності й необхідності розведення понять громадянської, національної та національно-культурної ідентичності.

Будемо послуговуватися тим, що 13 грудня 2022 року в Україні було ухвалено Закон «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», який розглядає українську національну та громадянську ідентичність як складову забезпечення національної безпеки України.

Відповідно до означеного Закону *українська громадянська ідентичність* – стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством.

Основними завданнями державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності в дітей та молоді визначено: формування активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності; оборонної свідомості та громадянської стійкості; патріотизму; поваги до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їхньої важливості для становлення держави. Важливим елементом формування громадянської ідентичності дітей та молоді є громадянсько-патріотичне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на усвідомлення громадянами України власної відповідальності за розвиток успішної країни й важливості турботи про благо українського народу [6].

Виборювання державної незалежності в протистоянні з російською збройною агресією згуртувало українське суспільство, об'єднало його навколо важливих національних і громадянських цінностей. Саме тому вважаємо, що формування ціннісної єдності має стати основою становлення громадянської ідентичності особистості.

Дослідження з проблеми формування громадянської ідентичності дітей та учнівської молоді проводилося в межах дослідницького інтересу лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання з метою подальшого вдосконалення процесу громадянсько-патріотичного виховання учнівської молоді в умовах екзистенційних викликів і фундаментальних суспільних змін.

У Всеукраїнському онлайн-опитуванні, яке здійснювалося методом онлайн-анкетування за допомогою Google Forms з 02 лютого до 29 лютого 2024 року, узяли участь 6482 респонденти й респонденти серед учнівської молоді (59% дівчат, 41% юнаків), з них 33,1% віком до 14 років, 41% – 14-15 років, 21,5% – 16-17 років, 4,4% ю – 18 і старше.

З-поміж 4806 дорослих (91,3% жінок, 8,7% чоловіків): батьків – 47,0%, освітян – 47,5%, 2 % – виховників та координаторів громадських організацій, інші – 3,5% (науковці, державні службовці, соціальні працівники) з 23 областей України.

Розуміння сутності «громадянська ідентичність»: 2718 (41, 9%) учнів та 2190 дорослих (45,6%) підтвердили усвідомлення себе членом громадянського суспільства; 2566 (39, 6%) учнів та 1831 дорослий (38,1%) указали як на особистісну якість, що формується на основі особистісних і суспільних цінностей і правових вимог держави; 2408 (37,1%) учнів та 1488 дорослих (31%) ототожнили себе з громадянством певної держави (рис.1).

Отже, ключовими маркерами громадянської ідентичності є: громадянство, держава, громадянин, громадянське суспільство, правовий статус, усвідомлення себе громадянином держави, прийняття особистістю на себе соціальної ролі громадянина.

Рис. 1. Розуміння поняття «громадянської ідентичності».

Аналіз результатів засвідчив, що 72,9% опитаних серед учнівства та 87,3% дорослих вважають себе громадянином України; 10,0 % учнів і 3,9% дорослих – мешканцем свого міста, містечка; 4,9% учнів і 2,2% дорослих вважають себе громадянином Європи, світу; 4,5% учнів і 4,4% дорослих – представником етносу, нації, до якої відносяться; 4,2 % учнів та 1,5% дорослих вважає себе мешканцем регіону, у якому проживають.

Ми погоджуємося з думкою Н. Хазратової, що усвідомлення себе громадянином України, самодекларування свого громадянства не можна вважати головним емпіричним індикатором громадянської ідентичності. Наразі нам було важливим виявити думку саме учнівської молоді з цього питання, оскільки опитування щодо громадянської ідентичності серед вікової категорії 14-18 років в Україні раніше не проводилося (рис. 2).

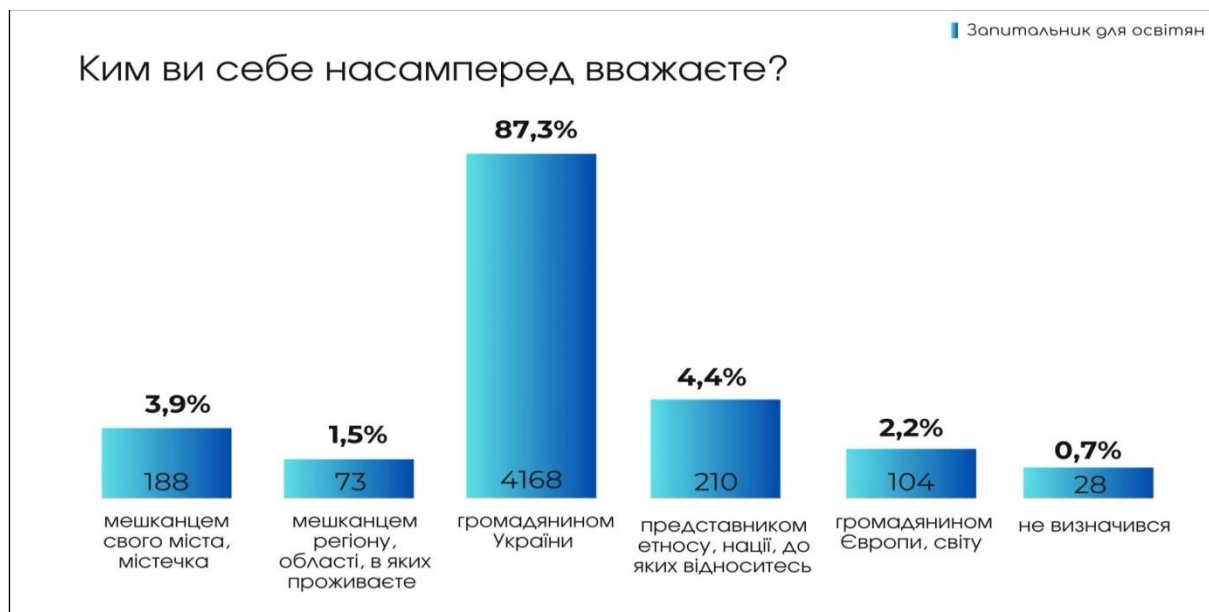

Рис. 2. Самоідентифікація респондентів щодо громадянства.

В аспекті становлення громадянської ідентичності важливим елементом є самоідентифікація зі спільнотою громадян, тому цілком погоджуємося з І. Петровською, що громадянська ідентифікація пов'язана з усвідомленням і переживанням приналежності до інших співгромадян, сприйняттям себе як частини спільноти, яка породжує почуття «Ми» (об'єднує, консолідує), стає ідентифікуючим чинником з іншими громадянами в державі [9].

Війна як виклик пришвидшила процес формування мовної свідомості населення України, про що засвідчує низка проведених соціологічних досліджень упродовж 2022-2024рр. Істотних відмінностей між відповідями учнівства та дорослих щодо чинників, які впливають на формування громадянської ідентичності, не було виявлено. Отримані дані представлено на діаграмі (рис. 3).

Рис. 3. Найбільш суттєві прояви громадянської ідентичності.

Президент НАПН України В. Кремень зазначає, що за умов нинішнього історичного періоду національна ідентичність постає не лише духовною опорою, а й сукупністю переконань, світоглядних принципів. З них формується система програм для практичної дії, що утворює нові смисли національного буття, що перманентно реформується та відроджується [7].

Послугуючись теорією цінностей, доходимо висновку, що сутність людини відображає систему цінностей, сформованих у неї, спонукає до дій і стає головним орієнтиром у виборі цілі власної діяльності. Погоджуємося з І. Петровською що ціннісний компонент (суб'єктивна значущість, важливість членства; поділяння державницьких цінностей і цінностей громадянської спільноти), афективний (емоційне ставлення до свого членства, переживання «моє/не моє», почуття гордості, сорому, патріотизму тощо) [9] є одними з найважливіших складників становлення громадянської ідентичності. Психологічно зріле громадянство ґрунтується на цінностях, які підтримують розвиток мотивації громадянської поведінки і сприяють передусім мотивації зберігати громадянство певної держави [9].

На думку Ж.Петрочко, за врахування міжнародного досвіду з формування національно-культурної ідентичності створити єдиний суспільний стержень дозволяють спільні принципи-цінності, національні цінності, що лежать у площині патріотизму і громадянськості [10]. Суголосним є твердження Ю.Шайгородського, що цінності – своєрідний культурний «код», який забезпечує процес культурної ідентифікації особистості, народу, нації, розвитку національної свідомості. Ціннісна «система ідентифікації» зберігає

націю як носія унікального, самобутнього, лише їй притаманного. Його специфічність обумовлена тим, що кожна культура породжує свою, лише їй притаманну ціннісну систему [19]. А. Редькіна зазначає що національні інтереси й цінності є підґрунтям на шляху побудови нової моделі безпеки України.

Аналіз результатів визначення важливості цінностей та їхнього вибору під час формування громадянської ідентичності представлено в діаграмі (рис.4).

Аналіз результатів засвідчив, що на перших позиціях у респондентів суспільно-державні (національні) цінності України, суголосні Статті 6. Закону «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»: соборність – єдність, неподільність усіх територій України, духовна єдність українців, які проживають на території України, а також єдність усіх громадян України незалежно від національності та віросповідання, спрямована на утвердження справжнього суверенітету і незалежності України, побудова процвітаючої демократичної національної держави; самобутність – національна ідентичність, неповторність, оригінальність, які виявляються окремою особою чи групою осіб у ментально обумовленому художньо-мистецькому світосприйнятті, національно прийнятних способах спілкування, діяльності, поведінки, пов'язаних історією, культурою, традиціями та українською мовою; воля – здатність, намір, кероване намагання, прагнення досягти мети, героїка боротьби за незалежність України, прагнення до самостійності, невпинний пошук шляхів досягнення свободи; гідність – відстоювання своїх духовно-моральних і державницьких позицій, усвідомлення власної ваги та громадянського обов'язку в міжнародному співтоваристві [6].

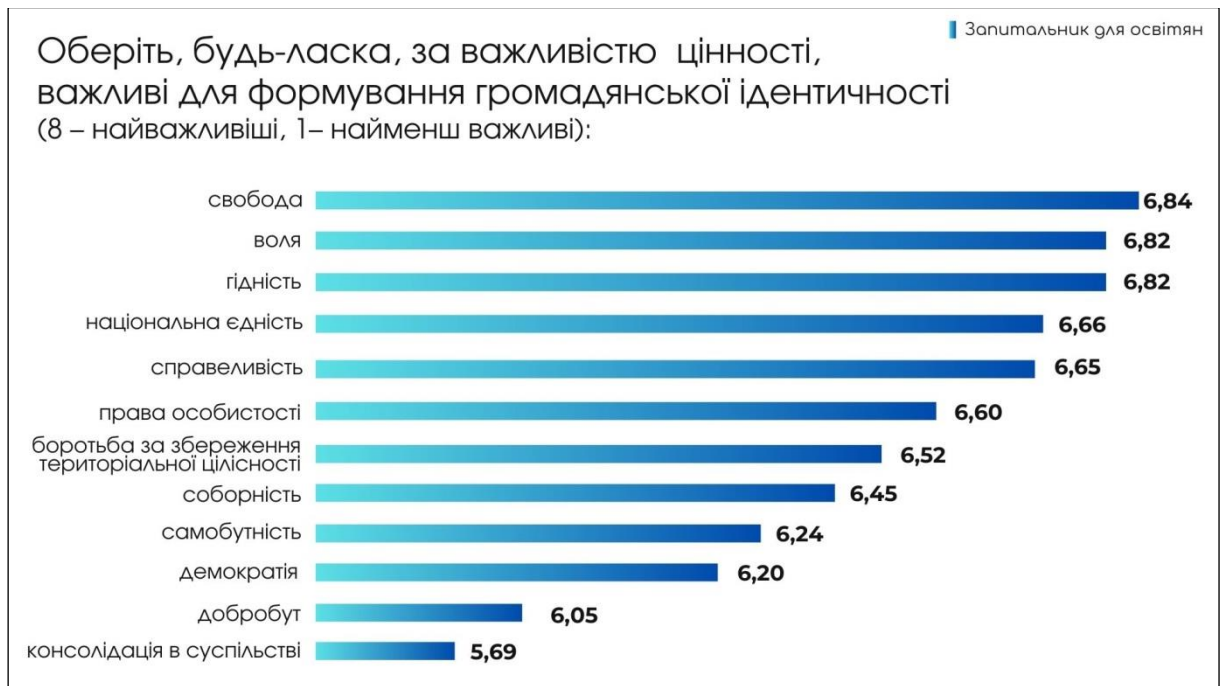

Рис. 4. Ранжування респондентами цінностей.

Ці цінності, на наш погляд, мають скласти основу ціннісної єдності як концептуальної основи й утвердження української національної та громадянської ідентичності, фундаменту для гармонізації інтересів людини, забезпечення стабільності в суспільстві та сталого розвитку держави і мають спрямовувати вектор виховання з формування громадянської ідентичності у закладах освіти різних рівнів, громадських організаціях та об'єднаннях, родинному вихованні. Цінності національної єдності та збереження територіальної єдності України відповідають сподіванням і прагненням українського народу зберегти свободу і незалежність своєї держави в історичний момент боротьби за збереження власної ідентичності.

Водночас зазначимо, що цінності демократії, добробуту як важливі європейські цінності, отримали найнижчі щаблі виборів серед респондентів, це потребує подальшого осмислення та необхідності врахування в громадянській освіті й вихованні дітей та учнівської молоді. Принагідно наведемо думку С. Толочко про важливість підготовки до життя зростаючої особистості у співтоваристві європейських демократій, забезпечення формування теоретичних і практичних складових громадянської компетентності молоді для ефективного виконання соціальних ролей у такому суспільстві.

Обговорення. Як зазначено раніше, громадянська ідентичність особистості становить собою єдність *когнітивного* (усвідомлення своєї належності до держави в ролі її громадянина і спільноти громадян; знання та образно-символічні уявлення щодо держави, громадянства та громадян, реалізації ролей «громадянина», усвідомлення норм і правил громадянської поведінки), *емоційно-ціннісного* (усвідомлення, суб'єктивна значущість

громадянина, прийняття/неприйняття національних цінностей задоволення/незадоволення власною належністю до держави як її громадянина та спільноти громадян), *поведінково-практичного* (реалізація громадянської поведінки (активність/пасивність, готовність і реальне включення до практичних дій в інтересах держави і спільноти). Академік І. Бех зазначає, що нам конче потрібна особистість національно-ціннісної дії, яка не просто причетна, а є справжнім творцем за вищим ідейним призначенням соціальної реальності, цементованої й об'єднаної мовою українського народу. Погоджуємося з висновками дослідників (Грабовська & Петровська, 2017), що мотивація громадянства завдяки переживанню означених цінностей зростає та допомагає особистості протистояти різноманітним життєвим труднощам. А ціннісна єдність стає важливим складником усвідомлення та прийняття спільної системи цінностей, ідеалів, переконань, уявлень і смислів, є основою для становлення громадянської ідентичності.

Саме інтеріоризація, просякнення національних цінностей через систему виховання, ціннісна єдність забезпечуватимуть розвиток української нації через згуртування народу й усвідомлення твердження «Ми – українці». Кардинальним для національної спорідненості є почуття «Ми – нація», яке, як зазначає І. Бех, має центрувати кожную особистість навколо загальнонаціональних цінностей, які у своїй єдності і створюють непорушну територію добра. Шлях до такого національного явища досить тривалий. У його витоках на індивідуальному рівні лежить мотив «заради Людей», який повинен спричиняти всі різновиди суспільно значущої діяльності особистості [2, с. 41].

У становленні громадянської ідентичності зростаючої особистості вагомий вплив має опертя на ідеал, зразок для наслідування. Важливо, як зазначає академік І. Бех, що окрема особистість і народ – це єдність, яка формується лише теперішнім, оскільки вона ґрунтується на високих почуттях. Почуття ж є утворенням людської сутності. А істинно людському не одне покоління не може навчитися в попереднього. Високі ж почуття виникають і утверджуються в людській діяльності, у праці, що заперечує насильство, диктат, примус [І. Бех, 2024].

Авторитетні та значущі в житті кожної людини особи здійснюють вплив на її становлення, виховання, ціннісні орієнтації, соціальні ролі, зокрема ролі громадянина. Зрозуміло, що в умовах повномасштабного вторгнення і боротьби за захист нашої свободи й незалежності обрання в ролі зразків для наслідування героїв-воїнів відповідає ситуації сьогодення та формує образ воїна-захисника держави. Вибір респондентів засвідчив такі пріоритети: **серед учнівства** – військові ЗСУ 5240 (80,8%); будь-хто з громадян, хто працює на користь України 4156 (64,1%), волонтери 3865 (59,6%); працівники екстрених служб 2423 (37, 4%); представники органів державної влади 1835 (28,3%); педагоги 1768 (27,3%);

спортсмени 1320 (20,4%); **серед дорослих** – військові ЗСУ 3463 (72,1%); будь-хто з громадян, хто працює на користь України 3414 (71%), волонтери 2374 (49,4%); педагоги 1892 (39,4%); працівники екстрених служб 1090 (22, 7%); представники органів державної влади 764 (15,9%); спортсмени 672 (14%).

Важливим аспектом дослідження було питання аналізу помилок та вибудовування подальших кроків удосконалення цього процесу. Результати представлено на діаграмі (рис. 5).

Рис. 5. Що бракує у вихованні громадянської ідентичності.

Ми цілком погоджуємося з висновками І. Беха, І. Петровської, Ж. Петрошко, Н. Хазратової, що важливим емпіричним індикатором громадянської ідентичності визнається не тільки формальне усвідомлення особою власної належності до держави як її громадянина, а й ціннісно-сміслова залученість до організаційного й аксіологічного середовища цієї держави. Відтак не можна оминати компонент залученості учнівської молоді до реального життя учнівської спільноти, дитячих громадських організацій та об'єднань, набуття ними вмінь і навичок громадської активності, реалізації прав та обов'язків, залучення до процесу прийняття рішень в інтересах дітей.

Зауважимо, що рольова функція громадянина є надзвичайно важливою у формуванні громадянської ідентичності особистості, а отриманий показник (0,5%) розуміння важливості учнівською молоддю виконання ролей громадянина є низьким. Необхідно активно стимулювати участь дітей у житті суспільства, зокрема шляхом залучення дітей до діяльності в різноманітних дитячих громадських організаціях та об'єднаннях. Принагідно простежується думка Н. Хазратової, що «.... залучення до організаційного середовища

школи й адаптація до нього готують особистість до залучення до аналогічного середовища держави і до реального переживання свого громадянства і членства в такій організації як держава» [18, с. 23]. Тому самоідентифікація учнівської молоді з роллю громадянина, усвідомлення прав та обов'язків, відповідальності за сьогодення й майбутнє, що визначаються цією роллю, мають бути враховані в процесі громадянської освіти й виховання.

Надзвичайно важливим для подальшого вдосконалення проблеми є прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови № 1322 «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках», що розгортає прийнятий закон у певну логіку послідовних дій і є одним з основних елементів формування здатності держави протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам [15].

Висновки. Дослідження підтверджує, що ціннісна єдність учнівської молоді є стрижнем формування громадянської ідентичності, найважливішою із цінностей є ідея цінності держави як осердя унікальності, самобутності, незламності й духовності. Переважна більшість респондентів і респонденток за результатами дослідження усвідомлюють себе громадянами України.

Формування ціннісної єдності як основи громадянської ідентичності доцільно розглядати як ціннісну взаємодію: «громадянин – держава», «громадянин – спільнота громадян». Відповідно держава і спільнота громадян має усвідомлюватися як цінність, що пов'язано з переживанням взаємозв'язку, солідарності, взаємопідтримки, переживанням сенсу буття і цінності власного життя.

Наразі суспільство об'єдналося навколо спільної мети – Перемоги у кровопролитній війні. Так само державі і суспільству необхідно об'єднатися навколо національних суспільно-державних цінностей, вибудовувати на всіх рівнях оволодіння ними та практичного втілення для досягнення процвітання України.

Результати проведеного дослідження створюють усі підстави для подальшої актуалізації проблеми формування громадянської ідентичності в наукових дослідженнях, оновлення змісту, форм, методів з упровадження національних цінностей, громадянсько-патріотичного виховання в родині, закладах освіти різних рівнів, дитячих і молодіжних громадських організаціях та об'єднаннях. Усвідомлення кожною зростаючою особистістю гордих гасел «Я-українець», «Я нащадок славетних козацьких традицій», «Україна – моє коріння» сприятиме становленню її громадянської ідентичності.

Список використаних джерел

1. Hart D., Richardson C., Wilkenfeld B. Civic Identity. *Handbook of Identity Theory and Research* / S. Schwartz, K. Luyckx, V. Vignoles. New York: Springer, 2011. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7988-9_32
2. Бех І.Д. Національна спорідненість як вищий прояв національної ідентичності. *Утвердження української національної та громадянської ідентичності* : монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канішевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько ; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ : «Компрінт». 2024. С.32-44
3. Бевз Т. Українська ідентичність і національна безпека у викликах сьогодення. *Українознавство*. 2020. № 4. С. 143-158. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(77\).2020.217504](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(77).2020.217504)
4. Борисенко В. Дискусійні проблеми національної ідентичності під час російсько-української війни у ХХІ столітті. *Етнічна історія народів Європи*. 2022. Вип. 68. С. 7-13. <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2022.68.01>
5. Грабовська С. Л., Петровська І. Р. Особливості світосприйняття та ціннісно-мотиваційної сфери студентів з різним типом громадянської ідентичності. *Проблеми сучасної психології*. 2017. Вип. 35. С. 130-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2017_35_13
6. Закон України Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 46, ст.116) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
7. Кремень В. Національна ідентичність як умова самоздійснення української нації. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2020. Вип. 1. С. 113-116. <https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-1-113-116>
8. Опитування Київського міжнародного інституту соціології (KMIC) 16-22 травня 2024 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/07/2/7463631/>
9. Петровська, І.Р. Психологія становлення громадянської ідентичності особистості: дис.. д-ра психол. наук. 19.00.11– політична психологія. Київ, 2023. 464с. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/dis-petrovska.pdf>
10. Петрович Ж.В. Національні цінності як базис національно-культурної ідентичності. *Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових праць* / за заг. ред. О.Г. Шостак: Талком, 2021. С.281-284
11. Редькіна А. Українські національні інтереси й цінності: суспільне усвідомлення та переоцінка. *Політичні дослідження*. 2023. № 1(5). С. 144-162. <http://dx.doi.org/10.53317/2786-4774-2023-1-8>
12. Рубан А. О. Теоретико- методологічні основи формування української ідентичності як фактору соціально-політичних змін сучасності. *Актуальні проблеми політики*. 2022. № 69. С. 42–47. <https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1300>
13. Соціологічне опитування Групи «Рейтинг» (серпень 2023р.) URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/soc_olog_chne_dosl_dzhennya_do_dnya_nezalezhno_uayavleniya_pro_patr_otizm_ta_maybutn_ukra_ni_16-20_se.html
14. Соціологічне опитування службою Центру Разумкова (червень 2024р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>
15. Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2023 р. № 1322. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322>
16. Толочко С. Громадянська ідентичність особистості: актуальність формування та виявлення в сучасній Україні. *Advanced Linguistics*. 2023. № 11. Р. 181-191. <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277433>
17. Хазратова Н. В. Соціально-психологічні проблеми трансформаційних процесів в українському суспільстві. URL: <https://sppstudios.com.ua/web/uploads/pdf/188-Article%20Text-397-1-10-20210123.pdf>
18. Хазратова Н. В. Рівень сформованості громадянської ідентичності: проблема емпіричного встановлення. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2018. Вип. 42. С. 20-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2018_42_4
19. Шайгородський Ю. Ж. Ціннісний конструкт міжкультурної комунікації. *Український соціум*. 2002. № 1. С. 41-48. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2002/01/41-48_no

1__vol-1__2002__UKR.pdf

References

1. Hart, D., Richardson, C., & Wilkenfeld, B. (2011). Civic Identity. S. Schwartz, K. Luyckx & V. Vignoles, *Handbook of Identity Theory and Research*. New York: Springer, https://doi.org/10.1007/978-1-4419-7988-9_32
2. Bekh, I. D. (2024). Natsionalna sporidnenist yak vyshchyi proiav natsionalnoi identychnosti. K. Zhurba & O. Reipolska (Eds.), *Utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti* (pp. 32-44). Kyiv: Komprint.
3. Bevz, T. (2020). Ukrainska identychnist i natsionalna bezpeka u vyklykakh sohodennia [Ukrainian identity and national security in the challenges of today]. *Ukrainoznavstvo*, 4, 143-158. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(77\).2020.217504](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(77).2020.217504)
4. Borysnko, V. (2022). Dyskusiini problemy natsionalnoi identychnosti pid chas rosiisko-ukrainskoi viiny u XXI stolitti [Discussion issues of national identity during the Russian-Ukrainian war in the 21st century]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, 68, 7-13. <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2022.68.01>
5. Hrabovska, S. L., & Petrovska, I. R. (2017). Osoblyvosti svitospryiniattia ta tsinnisno-motyvatsiinoi sfery studentiv z riznym typom hromadianskoi identychnosti [Features of world perception and value-motivational sphere of students with different types of civic identity]. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 35, 130-143. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2017_35_13
6. *Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti* [On the Basic Principles of State Policy in the Field of Establishing Ukrainian National and Civil Identity]. (2022). *The Law of Ukraine* No. 2834-IX, December 13. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
7. Kremen, V. (2020). Natsionalna identychnist yak umova samozdiisnennia ukrainskoi natsii [Національна ідентичність як умова самоздійснення української нації]. *Pedahohichni innovatsii: idei, realii, perspektyvy*, 1, 113-116. <https://doi.org/10.32405/2413-4139-2020-1-113-116>
8. *Opytuvannia Kyivskoho mizhnarodnoho instytutu sotsiologii (KMIS)* [Survey of Kyiv International Institute of Sociology (KIIS)]. (2024, May 16-22). Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2024/07/2/7463631/>
9. Petrovska, I. R. (2023). *Psykhologhiia stanovlennia hromadianskoi identychnosti osobystosti* [Psychology of civic identity formation of an individual] (Doctoral Dissertation, Kyiv). Retrieved from <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/dis-petrovska.pdf>
10. Petrochko, Zh. V. (2021). Natsionalni tsinnosti yak bazys natsionalno-kulturnoi identychnosti [National values as the basis of national and cultural identity]. O. H. Shostak (Ed.), *Natsionalna identychnist v movi i kulturi: zbirnyk naukovykh prats* (pp. 281-284). Talkom.
11. Redkina, A. (2023). Ukrainski natsionalni interesy y tsinnosti: suspilne usvidomlennia ta pereotsinka [Ukrainian national interests and values: Social awareness and reassessment]. *Politychni Doslidzhennia [Political Studies]*, 1(5), 144-162. <http://dx.doi.org/10.53317/2786-4774-2023-1-8>
12. Ruban, A. O. (2022). Teoretyko-metodolohichni osnovy formuvannia ukrainskoi identychnosti yak faktor sotsialno-politychnykh zmin suchasnosti [Theoretical and methodological foundations for formation of Ukrainian identity as a factor of today's social and political changes]. *Aktualni problemy polityky*, 69, 42-47. <https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1300>
14. *Sotsiologichne opytuvannia Hrupy «Reitynh»* [Sociological survey of the Group of "Rating"]. (2023, August). Retrieved from https://ratinggroup.ua/research/ukraine/soc_olog_chne_dosl_dzhennya_do_dnya_nezalezhno_uyavlennya_pr_o_patr_otizm_ta_maybutn_ukra_ni_16-20_se.html
15. *Sotsiologichne opytuvannia sluzhboiu Tsentru Razumkova* [Sociological survey by the service of the Razumkov Center]. (2024, June). Retrieved from <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r>
16. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023). *Stratehiia utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti na period do 2030 roku* [Strategy for the establishment of Ukrainian national and civil identity for the period up to 2030]. (Resolution No. 1322, December 15). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-utverdzhennia-ukrainskoi-na-a1322>
17. Tolochko, S. (2023). Hromadianska identychnist osobystosti: aktualnist formuvannia ta vyavlennia v suchasni Ukraini [Civil identity of a personality: Urgency of formation and detection in modern Ukraine]. *Advanced Linguistics*, 11, 181-191. <https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277433>

18. Khazratova, N. V. (2018). Sotsialno-psykholohichni problemy transformatsiinykh protsesiv v ukrainskomu suspilstvi [Social and psychological problems of transformational processes in Ukrainian society]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*, Vyp. 42, S. 20-30.. Retrieved from <https://sppstudios.com.ua/web/uploads/pdf/188-Article%20Text-397-1-10-20210123.pdf>

19. Khazratova N. V. (2018). Riven sformovanosti hromadianskoi identychnosti: problema empyrchnoho vstanovlennia [Social and psychological problems of transformational processes in Ukrainian society]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*, 42, 20-30. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2018_42_4.

20. Shaihorodskyi, Yu. Zh. (2002). Tsinnisnyi konstrukt mizhkulturnoi komunikatsii [The value construct of intercultural communication]. *Ukrainskyi sotsium*, 1, 41-48. Retrieved from https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2002/01/41-48__no-1__vol-1__2002__UKR.pdf

Tetiana Okushko

*PhD in Pedagogy, Senior Researcher,
Institute of Problems of the NAES of Ukraine,
Kyiv*

VALUE UNITY AS THE BASIS FOR THE FORMATION OF CIVIC IDENTITY IN STUDENT YOUTH

Abstract: This article addresses the relevant issue of value unity as the foundation for forming the civic identity of student youth. The research was conducted within the scientific framework of the Laboratory of Moral, Civic and Intercultural Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

The purpose of this article is to reveal the essence of value unity in the formation of civic identity among student youth and to present the results of the national survey, "Civic Identity at the Crossroads of Change" conducted by the Laboratory of Moral, Civic and Intercultural Education of the Institute of Problems on Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine in 2024. To achieve the goals and objectives of the study, theoretical methods (analysis, synthesis, comparison, generalization, systematization), empirical methods (survey, ranking), and methods of mathematical statistics were used for data processing and generalization.

The article highlights key aspects of value unity in forming civic identity in student youth. This will require a qualitative update in content and the introduction of innovative forms, methods, and tools for civic and patriotic education in the conditions of existential challenges and fundamental social changes. It will also contribute to forming civic identity in children and youth within and outside the educational system. A range of issues that will require further resolution to improve civic and patriotic education for children and student youth is outlined.

The practical significance of the research is that the materials can be used in general secondary, extracurricular, and higher education institutions, as well as in the work of youth departments within state administrations and united territorial communities, public organizations, and social services working with children and youth.

Key words: civic identity, socio-political changes, student youth, value unity.

Стаття надійшла до редакції 24.08.2024.
Стаття прийнята до публікації 09.09.2024.